

and scientific-methodological views, which promotes the formation of motivation, interest, professional consciousness and understanding of future professional activity.

In Greece the system of professional training of primary school teachers involves “European teacher” training by means of forming teacher’s competent integral personality, knowledge of modern learning tools, Internet technologies, etc.

It has been determined that in educational institutions of these countries the process of primary school teachers training has step-by-step character and provides the acquisition of normative pedagogical courses. At universities special attention is given to the development of future teachers’ general educational level and providing them with modern innovative knowledge reflecting the achievements of science and technology, in particular, information and communication technologies.

The author traces the dynamics of the process of professional training of primary school teachers in EU countries. It is characterized by the innovative content and character, the use of various forms of students’ professional and pedagogical self-education.

Key words: teacher training, UNESCO, pupil-teacher ratio, qualification requirements, certificate, teaching practice, ICT.

УДК 373.5.016:796

Олена Березкіна, Тетяна Кошельник
Olena Berezkina, Tetiana Koshelnyk

ОПТИМІЗАЦІЯ ПРОЦЕСУ АДАПТАЦІЇ ШКОЛЯРІВ ДО НАВЧАННЯ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАСТУПНОСТІ І ЦІЛІСНОСТІ ПРОЦЕСУ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ

OPTIMIZATION OF THE PROCESS OF SCHOOLCHILDREN’S ADAPTATION TO STUDY IN HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENT FOR PROVIDING CONTINUITY AND INTEGRALITY OF PHYSICAL EDUCATION PROCESS

У статті підкреслено, що спадкоємність є найважливішою складовою процесу освіти і необхідною умовою безперервності і цілісності, єдності і послідовності навчання.

Ключові слова: фізичне виховання, цілісність процесу, наступність та безперервність, старші підлітки, студентська молодь.

Сучасна освітня система не може виконати свою місію в рамках відокремлених, відірваних із загального контексту освітніх закладів. Хоча в нашій країні склалася досить розгалужена мережа навчальних закладів, що надають середню освіту, але ця система досі не стала повноправною частиною системи фахової освіти. На нашу думку, сучасна система середньої освіти повинна стати рівноправним партнером системи вищої фахової освіти.

На сучасному етапі розбудови національної системи освіти, в основі якої закладено гуманістичний підхід до організації педагогічного процесу, однією з актуальних є проблема забезпечення наступності в навчанні. В Законі України про освіту зазначено, що саме наступність є однією з обов’язкових умов здійснення неперервності здобуття знань, яка певною мірою має забезпечити єдність, взаємозв’язок та узгодженість мети, змісту, методів, форм навчання й виховання з урахуванням вікових особливостей дітей на суміжних щаблях освіти. Для цього

необхідно забезпечити наступність та безперервність розвитку всіх освітніх ступенів, у тому числі і у фізичному вихованні [4, с. 165–175].

Достатньо актуальною і невирішеною проблемою в освітній системі України є розрив між фізичною підготовленістю випускників шкіл і вимогами, які висуваються до них програмами вищих навчальних закладів. Перед викладачами виникають логічні питання щодо оптимізації процесу адаптації школярів до навчання у вищому навчальному закладі й організації процесу фізичного виховання, збереження його цілісності при зміні освітніх ланок.

Наступність фізичного виховання як багатокомпонентна педагогічна категорія є найважливішою складовою в системі фізичного виховання учнівської і студентської молоді, ефективність якої забезпечується завдяки інтеграції системного, компетентнісного, аксіологічного, синергетичного, особистісно-діяльнісного підходів, які визначають загальні, дидактичні і специфічні принципи, на яких формується і виховується гармонійно розвинена особистість старшокласника, студента як суб'єкта фізичного виховання. Вступаючи до вузу, школярі переходять до нових умов навчання і виховання. При цьому порушується звична послідовність поточних для них подій. Виникає суперечність між новими установками вузу і недостатнім досвідом студентів-першокурсників [1, с. 7]. Викладачам необхідно за короткий час визначити рівень фізичної підготовленості студентів, стан їх функціональних систем, щоб ефективно керувати їх діяльністю. Особливості організації процесу фізичного виховання в середній школі, через певні обставини, не дозволяє повною мірою забезпечити якісну підготовку учнів, достатню для засвоєння вузівських програмових вимог. На мотивацію фізичного розвитку студентів негативний вплив роблять змістовно застарілі програми по фізичному вихованню, які не відповідають конкретним завданням професійного становлення особистості [7, с. 73].

Багаторічні дослідження свідчать, що в даний час реально існують лише послідовно розташовані інститути безперервної освіти і фізичного виховання. Наслідком такого положення є недостатня спадкоємність в освіті й, особливо у фізичному вихованні, у формуванні у школярів і студентів позитивної установки на подолання природних труднощів переходу з однієї сфери освіти і фізичного виховання в іншу [2; 3; 8].

У результаті кожен подальший ступінь освіти і фізичного виховання вимушений здійснювати функцію заповнення явних пропусків передуючих їм, що спричиняє за собою втрату темпу і часу в розвитку особистості. Тому увагу викладачів фізичного виховання необхідно зосередити на переході молоді, що вчиться, з одного ступеня навчання і виховання на іншу, від одного вікового періоду до іншого, від однієї соціальної ролі до іншої.

Дослідження, присвячені основним питанням спадкоємності середньої і вищої школи, спрямовані на вирішення проблем труднощів, з якими стикаються студенти молодших курсів. Це пов'язано з тим, що саме на перших курсах спостерігається найнижчий відсоток успішності, найвищий відсоток захворюваності і відсіву студентів. Отже, шкільним і вузівським педагогам важливо мати достовірні уявлення про зміст проблем студентів-першокурсників, причини їх виникнення, а також динаміку фізичного розвитку від курсу до курсу [3, с. 56].

Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні доцільності збереження цілісності організації процесу фізичного виховання при зміні освітніх ланок.

Система освіти характеризується низкою взаємопов'язаних структур і функціональних компонентів, що підпорядковуються цілям навчання, виховання й розвитку підростаючого покоління. Системний підхід до вивчення педагогічних процесів дає змогу визначити положення, значимі з огляду та розробку моделі ефективної взаємодії системи середньої та вищої освіти.

Згідно з системним підходом, елементи, що складають зміст управлінської діяльності в педагогічній системі “загальноосвітній та вищий навчальний заклад”, не просто функціонально впливають один на одного, а всі без винятку пов'язані один з одним, впливаючи один на одного – або безпосередньо, або опосередковано. Зміна одного з них неминуче зумовлює

зміни в іншому, а в кінцевому підсумку впливає на весь процес взаємодії. Це вимагає комплексного розв'язання проблем: поточних і перспективних [6, с. 14].

Вирішуючи проблему ефективної взаємодії закладів середньої та вищої освіти, необхідно звернути увагу на такі моменти:

- особливості соціально-економічної ситуації, поява нових професій, що раніше не існували на ринку праці або були недостатньо затребуваними, диктують нові вимоги (на рівні світових стандартів) до професійної компетентності майбутнього фахівця;
- необхідність поєднання дидактики вищої школи з методикою викладання предметів в умовах середнього навчального закладу вимагає розробки загальнотеоретичних і методичних підходів до організації наступності ВНЗ і школи на пізнавальному, методичному й особистісному рівнях;
- низка питань, пов'язаних з ефективністю здійснення наступності шкільної освіти та вишівської підготовки, потребує детальнішого дослідження тенденцій розвитку наступності в умовах інтеграції і диференціації навчання;
- становлення особистості учня або студента як суб'єкта освіти і професійної діяльності [5, с. 17].

Таким чином, створення ефективної моделі взаємодії закладів середньої та вищої освіти передбачає послідовну перебудову навчально-виховного процесу з метою формування високоякісного конкурентоспроможного фахівця.

Теоретичний аналіз літературних джерел і результати власних досліджень свідчать, що сьогодні реально і незалежно функціонують два послідовно розташованих соціальних об'єкта: освіта і фізичне виховання середньої і вищої школи. Недостатня спадкоємність різних рівнів освіти, й особливо фізичного виховання, учнівської і студентської молоді, створює труднощі при переході з одного ступеня фізичного виховання на іншу. В результаті цього кожний подальший ступінь фізичного виховання вимушений здійснювати функцію заповнення пропусків попередніх ступенів, що спричиняє втрату часу у фізичному розвитку особи.

Результати аналізу літературних джерел [1; 4, 5; 6; 7; і ін.] і педагогічної практики показують, що дослідження в галузі спадкоємності фізичного виховання учнів і студентів спрямовані, в основному, на теоретичне обґрунтування нашої проблеми, на вивчення процесу організації спадкоємності в системі “дитячий сад – школа” або “початкова школа – середня школа”. Значно рідше трапляються роботи з організації аналогічного процесу на стику “школа – вуз”. Такий підхід зумовлює створення принципово нової освітньої парадигми, основу якої повинен складати принцип спадкоємності, покликаний забезпечити організаційну і змістовну єдність, а також взаємозв'язок усіх ланок навчального процесу.

Суть проблеми полягає в тому, що до цих пір була відсутня концепція спадкоємності між ступенями фізичного виховання в середній і вищій школі. Це і зумовило необхідність теоретичного обґрунтування педагогічної категорії “спадкоємність фізичного виховання”.

На підставі низки теоретико-методичних положень, які досліджуються у нашій країні і за кордоном, признається, що вихід із ситуації, яка склалася в організації фізичного виховання молоді, може бути забезпечений лише на основі єдиної обґрунтованої концепції педагогічного управління фізичним потенціалом індивіда. Вирішення цієї проблеми вимагає реалізації загальної концепції безперервного фізичного виховання, яка передбачає гуманізацію і демократизацію, компетентнісний і особистісно-діяльнісний підхід, цілісність педагогічного процесу [8, с. 15].

Проведені нами дослідження дозволяють констатувати, що вільний, безперешкодний перехід з одного ступеня фізичного виховання на інший не є заставою результативного функціонування системи як єдиного цілого. Система безперервного фізичного виховання дискретна, а з погляду педагогічної доцільності вона повинна бути наступною. У державних програмах з фізичного виховання в навчальних закладах виокремлений спеціальний час для занять фізичними вправами, тому соціальна гарантія в цьому випадку має лише потенційний

сенс: вона висуває перед людиною перспективи довічного фізичного розвитку, але не створює матеріальних, організаційних і психолого-педагогічних умов для їх реалізації. Щоб соціальна гарантія стала можливістю фізичного розвитку особистості, педагогічна наука й органи управління системою фізичного виховання зобов'язані обґрунтувати і створити необхідні умови фізичного виховання, які дозволять досягти значних результатів на кожному подальшому ступені безперервного фізичного виховання.

Усе вищевикладене дозволяє стверджувати, що проблема розробки педагогічних основ спадкоємності, яка б включала своєчасний початок занять фізичними вправами, плавне їх завершення і відповідала б вимогам теперішнього часу і перспективного фізичного розвитку особи, стоїть дуже гостро і є актуальною.

Аналіз науково-методичної літератури, що розкриває питання спадкоємності у фізичному вихованні, дозволив зробити висновок, що досліджувана проблема має низку недоробок, хоча тенденції до її розвитку, поза сумнівом, існують. Дотримання безперервності і цілісності в освітньому процесі під час переходу учнів з одного ступеня навчання на іншу слід вирішувати, приділяючи особливу увагу спадкоємності. Такий підхід дозволить оптимізувати процес адаптації на всіх етапах навчання [4; 5; 6].

Для ситуації спадкоємності фізичного виховання школярів характерна оперативна зміна системи установок і умов переходу від одного ступеня виховання до іншої. У зв'язку з цим істотного значення набуває розробка методології спадкоємності фізичного виховання школярів старшого віку та студентської молоді, покликаної поетапно формувати активну позицію особистості. Необхідні певні етапи спадкоємності, які програмують і реалізують певні стадії (фази) розвитку такої позиції школяра. У наших дослідженнях відмічено, що ці об'єктивні суперечності школярі відчувають як труднощі. За умови їх обґрунтованого підходу окреслені суперечності стають головними рушійними силами процесу спадкоємності фізичного виховання учнівської молоді. А отже, такі умови сприяють успішному подоланню труднощів навчально-виховного процесу вчителями фізичної культури з школярами старшого віку та студентами можуть служити основою їх взаєморозуміння і взаємодії. Перед педагогами при цьому виникають фундаментальні питання: які саме "моменти" (тобто етапи) повинен включати процес спадкоємності? Як забезпечити їх закономірну, безперервну зміну на благо перманентного розвитку особистості? Іншими словами, на якій науковій основі може бути забезпечений процес спадкоємності – в цьому випадку між учнями старшого віку і студентською молоддю. Не претендуючи на універсальне визначення й абсолютну істину, умовимося в подальшому вважати, що спадкоємність фізичного виховання здійснює зв'язок сьогодення з минулим і майбутнім, між новими і колишніми спеціальними знаннями, руховими уміннями і навичками як елементами цілісної системи; вона виступає як засіб вирішення протиріч унавчально-виховному процесі, здійснює контроль, корекцію, прогнозування і подальший розвиток фізичних якостей. Зв'язок попереднього з подальшим носить у цьому процесі необхідний і загальний характер, оскільки спадкоємність виступає як його закономірність, реалізація якого можлива за умови профільного навчання старших школярів.

Організацію профільного навчання в загальноосвітній школі зумовлюють соціально-економічні зміни в виробництві, які все більше потребують фахівців високої кваліфікації. Стати висококваліфікованим робітником можна, лише маючи вузьку спеціалізацію, а це вимагає вдосконалення профільного навчання. Саме воно сприяє задоволенню освітніх потреб, утвердженню принципів професійного самовизначення кожного школяра, відповідає зростаючим вимогам до особистості щодо її професійної компетентності у майбутній самостійно обраній професії. Це є особливо актуальним щодо шкіл, у більшості яких профільне навчання складно організувати через недостатню розробленість у педагогічній науці його дидактичних засад [10, с. 81-83].

Одне з основних завдань спадкоємності полягає у формуванні такої спрямованості особистості, яка б психологічно настроювала її на активне подолання природних труднощів переходу з

однієї системи в іншу. Звичайно, важливо озброїти школярів спеціальними знаннями, умінням і навичками, необхідними для успішного проходження предмету “фізична культура” в школі.

Важлива проблема освітнього процесу – збереження наступності навчання між школою та вузом, навчальним закладом та виробництвом, у тому числі – у сфері фізичного виховання. Більшість учорашніх школярів відчувають труднощі у період адаптації до студентського навчання або роботи в трудовому колективі. Високий ритм життя і робота в сучасних виробничих, управлінських, комерційних структурах вимагає повної самовіддачі та особистісної внутрішньої енергії. Відомо, що фізична культура сприяє соціально-психологічній адаптації молодих спеціалістів, покращенню міжособових відносин, створення позитивного клімату на робочому місці. Проводячи відповідні паралелі з іншими видами діяльності, особистість, загартована у спорті, знаходить шляхи вирішення поставлених перед людиною проблем і завдань, не пасує перед труднощами, здатен володіти собою. Разом з тим, різноманітні форми і методи фізичного виховання можуть викликати додаткову тривожність і навіть комплекс неповноцінності у молодих людей, які не володіють природними даними і гарною фізичною підготовкою [9, с. 5].

На думку спеціалістів фізичної культури, наступність цієї дисципліни можлива лише за її єдиним змістом у школі і вузі. Необхідно створити цілісну систему виховання, яка б відповідала потребам і молоді і суспільства. Їм необхідно дати змогу самостійно вибрати час і вид спортивно-оздоровчої діяльності, допомогти визначити особистісні цілі фізичної підготовки, завдання та обсяг тренувальних навантажень. Кожен школяр і студент, застосовуючи спорт і фізичну культуру для фізичного удосконалення, повинен відчувати свою приналежність до суспільства, його духовним цінностям, адекватно сприймати й усвідомлювати використовувані засоби фізичного виховання.

Фізична культура як навчальна дисципліна, яка має безпосередній вплив на організм школяра і студента, повинна розглядатися як ключова ланка у формуванні фізичної культури особистості. Тому удосконалення системи фізичного виховання необхідно здійснювати з урахуванням таких організаційно-методичних принципів:

- збалансованості навчальної і фізичної діяльності школярів і студентів;
- доступності системи знань про сутність і роль фізичної культури та спорту у житті і професійній діяльності індивіда;
- розробки навчальних програм, адекватних психофізіологічним особливостям особистості, рівню компетентності та освіти спеціалістів, реальним соціально-економічним умовам розвитку суспільства;
- дотриманням безперервності і наступності фізкультурної освіти і самоосвіти на етапах шкільного і вузівського навчання.

Отже, важливими завданнями адаптаційного періоду навчання є:

- визначення складу та обсягу змісту теоретичних знань навчального предмета “Фізична культура” для різних ступенів і рівнів освіти, вікових періодів і навчальних відділень фізичного виховання;
- точне визначення критеріїв успішності з предмета “фізична культура”;
- розробка методів оптимального оздоровчого впливу на молодь засобами фізичної культури з урахуванням матеріальних та організаційних можливостей навчального закладу;
- розробка диференційованого підходу в навчанні школярів і студентів;
- розробка і запровадження сучасних технологій масового тестування фізичного і функціонального стану школярів і студентів;
- розробка методик цілеспрямованого підвищення функціональних резервів школярів за допомогою комп'ютеризації;
- комплексне використання усіх можливостей фізичної культури з іншими навчальними предметами і дисциплінами для формування всебічного розвитку особистості, підвищення її усвідомлення, інтелектуальної працездатності, соціальної активності.

Список використаних джерел

1. Вовк В.М. Педагогічні основи наступності фізичного виховання учнівської і студентської молоді : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.07 /В.М. Вовк. – Луганськ, 2009. – 40 с.
2. Калинин Е. В. Высшая школа в системе непрерывного образования: Науч.-теорет. Пособие / Е.В. Калинин. – М. : Педагогика – Пресс, 1990. – 144 с.
3. Канишевський С.М. Науково-методичні та організаційні основи фізичного самовдосконалення студентства / С.М. Канишевський. – К. : ІЗМН, 1999. – 270 с
4. Красуля М.А. Удосконалення системи фізичного виховання в умовах безперервної освіти / М.А. Красуля, А.В.Красуля // Вчені зап. Харк. гуманітар. ін-ту “Нар. укр. акад.” / Х. : Изд-во НУА, 2004. – Том X – С. 165–175.
5. Кустов Ю.А. Преемственность в работе средней и высшей школы. – В кн.: Вопросы обучения и воспитания студентов, т. 146. – Куйбышев, 1974. – С. 17.
6. Мулин Н.В. Оптимизация процесса физического самовоспитания студентов / Н.В. Мулин, А.П. Скрыпник. – Харьков : ХГАФК, 2002. – 44 с.
7. Николаева С.В. Совершенствование системы физического воспитания в средней школе в условиях непрерывного образования / С.В. Николаева // Программа и материалы X науч.-практ. конф. учителей, работающих в системе непрерывного образования, Харьков, 12 апр. 2003 г. / М-во образования и науки Украины, Харьк. обл. гос. администрация, Нар. укр. акад.; [редкол.: В.И. Астахова и др.]. – Х. : Изд-во НУА, 2003. – С. 73.
8. Сманцер А. Педагогічні основи наступності у навчанні школярів і студентів: теорія і практика / А. Сманцер. – Мінськ : ІПК освіти, 1995. – 288 с.
9. Студент на пороге XXI века: монография / отв. ред. Н.И. Рейнвальд. – М. : Изд-во УДН, 1990. – 152 с. 5.
10. Слободянюк А. Педагогіка вищої технічної школи / А.П. Слободянюк // Вища освіта України. – 2002. – № 3 – С. 81–83.

The article deals with the problem of optimization of the process of pupils' adaptation to study in higher educational establishments for providing continuity and integrality of physical education process.

The topicality of the article is determined by a number of contradictions between the goals of pre-professional training of senior pupils, focused on the development of an individual, and real educational tasks of forming their readiness for professional activity; integrative tendencies of modelling the content of profile education in high school and pupils' professional self-determination in the field of construction and technical professions; the need for creating conditions to form pupils' value attitude towards the basics of professional work, and teachers' ignorance of personally oriented technologies of future builders-technicians' professional development.

The aim of the article is to reveal the theoretical aspects of providing the formation of senior pupils' readiness for professional self-determination in the field of construction and technical professions on the basis of maintaining the integrity of the organization of physical education process.

The authors investigate the problem of continuity of programmes, methods and approaches in physical education, which are considered to be the basis of ensuring the connection between the structural links of educational system. It is emphasized that continuity is the most important component of the educational process and a necessary condition for the continuity and integrality of education. The study of continuity problems, the development and implementation of integrated educational programmes will optimize schoolchildren and students' physical education.

Key words: physical education, integrality, continuity, senior teenagers, student youth.